

Židovský hřbitov v Krásné Lípě

Dnes již zaniklá vesnice Krásná Lípa se nachází v západních Čechách v Karlovarském kraji v Chráněné krajinné oblasti Slavkovský les necelých 10 kilometrů jihozápadně od města Sokolov a necelé 3 kilometry jihovýchodně od vesnice Kostelní Bříza. Vesnice získala název podle lípy rostoucí v údolí Velké Libavy. Svůj český název dostala vesnice v roce 1923 z původního německého jména Schönlind. Vesnice byla pravděpodobně založena na konci 13. století, avšak první písemná zmínka o ní je uvedena až v seznamu leuchtenberských lén z roku 1370¹, kdy ves byla majetkem pánů z Kynžvartu.

Jedinou dochovanou památkou na bývalou ves je kromě několika pobořených základů domů židovský hřbitov, nacházející se ve svahu pod lesem východním směrem od vodárenské nádrže Rovná. Cestu ke hřbitovu dnes představuje úzká pěšina vedoucí od hráze nádrže. Hřbitov je od vodní plochy vzdálen necelých 200 metrů. Území hřbitova je omezeno žulovými sloupky a jeho povrch je zarostlý náletovými dřevinami, především břízami, olšemi a bezovými keři. Hřbitov se tak v krajině ztrácí, a to je nejspíše jeden z důvodů, proč také zůstal do dnešních dnů jedinou dochovanou památkou na bývalou ves.

Židovské obyvatelstvo v obci Krásná Lípa

Dobu, kdy do obce Krásná Lípa poprvé přišli židovští osadníci, nelze přesně určit. Písemné prameny nejsou v tomto zajedno, jedna ze zmínek uvádí židovské osídlení od 16. století², jiné zdroje jej konkretizují do doby před rokem 1680³. Na základě získaných poznatků lze doložit příchod židovských rodin v polovině 18. století⁴. Skutečně nejstarším písemným dokladem o židovském obyvatelstvu v obci je základní elaborát soupisu židovských rodin v Loketském kraji s datem 3. července 1793⁵, kde je uvedeno 20 rodin s počtem 107 osob ve vesnici Krásná Lípa. V té době platil tzv. familiantský zákon, který stanovil inkolát jen těm, kteří byli v září 1726 ženatí nebo ovdovělí s dětmi a pouze jen jejich prvorození synové měli právo na sňatek. Toto právo se dále předávalo opět jen prvorozenému synovi. Tím se tak zajišťoval stanovený maximální počet židovských rodin na území Čech, který byl 8 541 rodin. Od roku 1797 byl

---

¹ Beranová – Vaicová, R.: Zaniklé obce na Sokolovsku, Sokolov 2005, str. 43

² Rozkošná, B., Jakubec, P.: Židovské památky Čech, Historie a památky židovského osídlení Čech, Brno 2004 str. 210

³ Hřbitov v Krásné Lípě je zmiňován jako součást obce Kostelní Bříza, kterou byl v letech 1954 – 1976, pravděpodobnost stejného příchodu židovského obyvatelstva do obou vesnic současně je do značné míry velká. Heřman, J.: Židovské hřbitovy v Čechách a na Moravě, str. 16

⁴ Nejstarší dosud nalezený náhrobek je z roku 1755. V literatuře je zmínka o příchodu židovského obyvatelstva až na konci 18. století. Beranová – Vaicová, R.: Zaniklé obce na Sokolovsku, Sokolov 2005, str. 43

⁵ Boháček, J., Hálek, J., Kučerová, K., Mádlová, V.: Soupis židovských rodin z roku 1793 I., Loketský Kraj, Boleslavský kraj, Budějovický kraj, Praha 2002, str. 13

tento stav zvýšen na 8 600⁶. Soupis židovských rodin v Čechách z roku 1793 lze pokládat za první seznam židovských obyvatel v Krásné Lípě. Sice již o 9 let dříve v roce 1784 je zde vedena nejstarší matrika narozených a zemřelých. Tato a další doložené matriky ale nepodávají přesné údaje o počtu židovských rodin a obyvatel v obci, proto za výchozí materiál ke zpracování údajů o židovských osadnících vesnice pokládáme zmíněný soupis židovských rodin..

Na indikační skice obce Schönlind lze rozeznat část obce, kde se nacházejí domy židovských osadníků, ale tyto domy jsou často v blízkosti domů křesťanských obyvatel. I v místě, které by se snad dalo považovat za židovské ghetto (je nepatrně vzdáleno od hlavní části obce), nelze předpokládat pouze židovskou komunitu. Podle typických příjmení sice můžeme identifikovat některé židovské obyvatele, ale některá příjmení mohou být shodná, nebo velmi podobná s příjmením křesťanských obyvatel. Proto příjmení nemůžeme pokládat v tomto případě za směrodatná. Ve světle těchto poznatků by bylo pravděpodobně mylné považovat jednu část obce za čistě židovské ghetto obývané výhradně židovskými obyvateli. K opačnému tvrzení nejsou přesvědčující důkazy.

Židovská obec vlastnila v Krásné Lípě jednu budovu a dva pozemky. Dům č. p. 68⁷ se nacházel na stavební parcele č. 118 o celkové výměře 32 sáhů čtverečních. Tento objekt lze považovat za synagogu, ke které patřil pozemek č. 1217 o rozloze 43 sáhů čtverečních. Stavba se nacházela v části obce pod svahem v místech, kde se nachází židovský hřbitov. Dnes se na tomto místě nachází již zmíněná vodárenská nádrž Rovná. Židovský hřbitov byl označen jako parcela č. 163 s výměrou 227 sáhů čtverečních⁸.

Zásadní změnou pro židovské obyvatelstvo Čech a Moravy byl revoluční rok 1848, kdy byla uznána nová rakouská ústava. V ní bylo poprvé zakotveno zrovnoprávnění Židů s ostatním obyvatelstvem. Během let 1848 a 1849 došlo k dalším právním úpravám, které zaručovaly židovskému obyvatelstvu svobodu pohybu a usídlení, přístup do veřejných úřadů, zrušení familiantského zákona, zrušení ghetta a tzv. toleranční daně⁹. Tato usnesení ale nezajišťovala okamžitou platnost na celém území Čech, protože docházelo k nesouhlasu některých křesťanských obyvatel a úředníků, a tak byly první roky nové svobody stále nejisté. Až v roce 1867 došlo k plnému zajištění židovských práv tzv. prosincovou ústavou, která obsahovala „řadu základních práv týkajících se svobody osobní, náboženské, spolčovací a shromažďovací, svobody svědomí, projevu, pohybu osob i vlastnictví, svobody povolání, vyučování, vědeckého bádání apod.“¹⁰ Přiznáním státního občanství, politické a občanské rovnosti před zákonem, volností ke stěhování, nabyváním nemovitostí, provozováním živnosti a aktivním i pasivním volebním právem byli Židé poprvé v dějinách středověké a novověké historie Evropy právně uznáni jako ostatní obyvatelé.

---

⁶ Boháček, J., Hálek, J., Kučerová, K., Mádlová, V.: Soupis židovských rodin z roku 1793 I., Loketský Kraj, Boleslavský kraj, Budějovický kraj, Praha 2002 str. 11

⁷ Bauparzellen Protokoll der Gemeinde Schönlind hiezu einverleibt Tiefengün im Elbogner Kreis – Bezirk Schönlind 1841, Sebastian Fischer geom., protokoliert J. Beizynski, NA Praha

⁸ 817,2 metrů čtverečních

⁹ Pěkný, T.: Historie Židů v Čechách a na Moravě, Praha 1993, str. 98

¹⁰ Pěkný, T.: Historie Židů v Čechách a na Moravě, Praha 1993, str. 99

Tyto politické a právní změny samozřejmě ovlivnily i židovskou obec v Krásné Lípě. Od poloviny 19. století dochází k úbytku osadníků, a to nejen židovských. Židé se stěhují především do blízkých měst jako je Sokolov, Kynšperk nebo Karlovy Vary, ve kterých do té doby platil zákaz usazování Židů pocházející z roku 1499 a vydaný českým králem Vladislavem II.¹¹ Odchod židovských obyvatel z Krásné Lípy a jejich asimilace s ostatním obyvatelstvem předznamenala úpadek a pomalu nadcházející zánik života židovské kultury v obci. V roce 1890 vstoupil v platnost zákon o židovských náboženských obcích regulující jejich stav na 197 v Čechách a 50 na Moravě¹². V duchu tohoto nařízení tak správu hřbitova v Krásné Lípě¹³ převzala židovská obec v Sokolově. V roce 1910 proběhlo sčítání obyvatel, kde z 562 osob žijících ve 109 domech v Krásné Lípě je jen celkem 6 židů.¹⁴ Stejný počet je uveden i při sčítání v roce 1921¹⁵.

V říjnu v roce 1938 dochází k zabrání Sudet německou armádou a o měsíc později k vypálení většiny synagog na tomto území. Vypálena byla sokolovská synagoga v Schillerově ulici a i karlovarská synagoga v Sadové ulici. V obou synagogách se nacházelo mnoho cenných písemností i o menších židovských náboženských obcích z blízkého okolí. Je pravděpodobné, že aspoň v jedné z nich se nacházely i údaje o židovské obci v Krásné Lípě. Písemnosti vztahující se k židovské obci mohly být zničeny i na jiných místech během druhé světové války. Absence písemných materiálů je dosti značná, proto je jejich zničení nepochybné.

Židovský hřbitov

Jak již bylo zmíněno, hřbitov byl vlastnictvím židovské obce, přičemž přesné datum nabytí pozemku není známo. Nevíme ani za jakou cenu židovská obec tento pozemek získala. Židé se vždy snažili z náboženských důvodů získat pozemek hřbitova do svého vlastnictví. Majitelé pozemků jim vždy za vysokou cenu prodali část pozemku nevhodnou pro jakékoliv hospodářské účely. To je důvod, proč se většina židovských hřbitovů nachází ve stráni, v lese nebo u řek¹⁶. Hřbitov v Krásné Lípě tento fakt jenom potvrzuje. Nejstaršími písemnými doklady o hřbitově je matrika zemřelých obce Schönlind od roku 1784 až do roku 1868 a matrika z let 1840 až 1895. Dalším dokumentem je protokol k indikační skice¹⁷ o vlastních pozemků a výměře pozemku. Pozemek č. 163, kde se nachází hřbitov (na výřezu indikační skici je zvýrazněn červeně), je evidován jako vlastník Schönlind Judengemeinde a výměra

---

¹¹ Boháček, J., Hálek, J., Kučerová, K., Mádlová, V.: Soupis židovských rodin z roku 1793 I., Loketský Kraj, Boleslavský kraj, Budějovický kraj, Praha 2002, str. 14

¹² Ehl, E., Pařík, A., Fiedler, J.: Staré židovské hřbitovy Čech a Moravy, Praha 1991, str. 19

¹³ Zde je uvedena Kostelní Bříza a Krásná Lípa je považována za její součást, Heřman, J., Židovské hřbitovy v Čechách a na Moravě, Praha 1980, str. 16

¹⁴ Beran, P.: Zaniklé vesnice v západní části Slavkovského lesa, Sokolov 1990, str. 5

¹⁵ Gold, H., Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti I, Treixler, G.: Geschichte der Juden in Falkenau, Elbogen und Umgebung, Praha 1934, str. 139

¹⁶ Pěkný, T.: Historie Židů v Čechách a na Moravě, Praha 1993, str. 99

¹⁷ viz poznámka č. 7

pozemku je 227 sáhů čtverečních¹⁸. Ve výpisu ze současného katastru nemovitostí je u pozemku č. 163 uvedena rozloha 816 metrů čtverečních. V literatuře je hřbitov zmiňován jen okrajově a údaje o počtu náhrobků a jejich stáří se neshodují¹⁹.

Při dokumentaci hřbitova a náhrobků v letech 2004 – 2005 bylo stanoveno několik cílů: 1) zjistit přesný počet náhrobků a jejich polohu; 2) vypracovat plánek hřbitova se všemi náhrobky a hraničními sloupky; 3) náhrobní kameny změřit, určit jejich typ a druh kamene; 4) opsat texty na náhrobních kamenech a zajistit jejich překlad; 5) pokud možno zjistit totožnost zemřelého.

Způsoby dokumentace hřbitova a náhrobků

Židovské hřbitovy byly vždy zakládány a spravovány podle talmudského příkazu o zaručení neporušitelnosti hrobů na věčné časy. Pro ochranu hrobů před poškozením a znesvěcením byl hřbitov oddělen od ostatní krajiny zdí. V Krásné Lípě však tuto funkci plnila pravděpodobně ohrada. Obvod hřbitova je vyznačen celkem 29 žulovými sloupky o rozměrech 120x30x30 centimetrů. Sloupky mají na dvou stranách ve dvou místech zářezy, do kterých se vkládaly dřevěné trámký. Vstup na hřbitov se nachází v západní části hřbitova a je zřetelný díky umístění dvou sloupků v atypickém rozestupu 2 metrů. U vstupu dříve stávala malá dřevěná obřadní místnost, nyní jsou zde pouze zbytky základových kamenů.

Pro zjištění přesného počtu náhrobních kamenů jsem náhrobky očísloval a rozdělil plochu hřbitova do pěti řad. Každá řada má šířku přibližně 2,5 metru. Vzhledem k tomu, že terén hřbitova je nerovný a po celé ploše i místy značně zarostlý, nejsou proto řady přesně pravidelné a v některých místech se i nepatrně prolínají. Čísla hrobů představují tedy pouze orientační symbol a v žádném případě nesouvisí s jejich stářím. Číslování je započato z jihovýchodního rohu a postupuje směrem k severozápadnímu rohu hřbitova. Čelní strana většiny náhrobních kamenů je orientována na východ. Svah stráně upadá z východu na západ a z praktických důvodů bylo proto během terénního výzkumu postupováno tímto směrem.

Na hřbitově se nachází 112 náhrobních kamenů, z toho 30% je povalených, zcela rozbitých nebo jen zčásti zachovaných. Většina náhrobků je vyhotovena z neopracované žuly. Tento materiál je náchylnější k erozím působením přírodních vlivů, jako jsou déšť, vítr, mráz, sníh. Kameny jsou také často porostlé lišejníkem, který narušuje strukturu kamene. Součet působení těchto přírodních sil má za následek špatnou kvalitu zachovaných textů na náhrobcích. Jejich četba a získávání opisů proto byla náročná. Každý náhrobek bylo nutno očistit a v některých případech se musela odkrýt i část textu nacházející se dnes pod zemí. Při těchto dokumentačních pracích byl kladen důraz na dodržení zásady neporušitelnosti kamene a textu. Ideálním ročním obdobím roku pro čtení většiny textů se ukázala být zima, kdy byla tato čtení zrealizována. Výhodou se totiž ukázalo nanesení sněhu na text náhrobku, kde se po rozetření a vyplnění písmen objevil původní text. Dalším způsobem čtení porušených textů byla četba v noci za pomoci svítilny. Tato metoda spočívala v nasvícení textu pod určitým úhlem, díky němuž lze přečíst i text silně poškozený. V některých případech bylo pro

---

¹⁸ 817,2 metrů čtverečních

¹⁹ Počet náhrobků celkem 150, Rozkošná, B., Jakubec, P.: Židovské památky Čech, Historie a památky židovského osídlení Čech, Brno 2004, str. 210, Počet náhrobků celkem 97 a nejstarší z nich je označen datací 1724. Pikal, K., Vesel, M.: Židovské památky Karlových Varů a okolí, Karlovy Vary 2004, str. 24

rozlišení nevýrazné části textu použito i barevných a tónovacích filtrů při počítačovém zpracování fotografií.

Náhrobní kameny

Na hřbitově se nachází celkem 112 náhrobků, z toho bylo možno přečíst a přeložit 73. Z těchto náhrobních kamenů je nejstarší č. 093 z roku 1755. Další jsou z období 2. poloviny 18. století až do roku 1800 a je jich 12. Nejpočetnější skupinou jsou náhrobní kameny z let 1800 až 1850, jejich počet je 36. Náhrobků od roku 1850 až do konce 19. století je 23. Dva náhrobky jsou bez datace.

Židovské náhrobní kameny rozdělujeme na macevy (či stély) a na tzv. tumby.²⁰ Macevy jsou klasickým typem náhrobku, jehož charakteristickým tvarem je deska. Objevují se v jakýchkoliv podobách a jejich výskyt je nejčastější. Naproti tomu tumba je atypickým druhem náhrobku, který svým tvarem připomíná sarkofág. Tyto typy náhrobků se nevyskytují tak často jako typ deskový. Tumbly se většinou objevují na hrobech velice majetných Židů, nebo na hrobech rabínů, kteří byli známí svým postavením a moudrostí. Vyskytují se především ve východních a středních Čechách a v Praze. Na hřbitově v Krásné Lípě se nevyskytuje ani jeden hrob s tumbou, všechny náhrobky jsou deskového typu.

Hlavním smyslem židovského náhrobku je text na něm zobrazený. Každá stéla by měla zajistit co největší trvanlivost nápisu. Jakákoliv výzdoba a tvar jsou druhořadým projevem a funkcí náhrobního kamene. Z tohoto důvodu rozlišujeme dva typy náhrobku – typ funkční a typ architektonický²¹. Funkční typ židovského náhrobku je znám v několika variantách. Jedná se především o typ zakončený prostým obloukem nebo špicí, přičemž se nemusí vždy jednat o špicí ostrého tvaru. Tyto náhrobky mohou být opatřeny lemovanou obrubou, nebo reliéfní římsou, aby byl text na kameni chráněn před přírodními vlivy. K těmto druhům macev také patří kvadrátní typy, jež se vyznačují zmíněnými úpravami pro ochranu textu. Architektonický typ židovského náhrobku se vyznačuje použitím dekorativních prvků židovského umění. Jedná se především o použití stylu portálu, jenž může být zdobený a členěný. Tyto náhrobky často mají vytesány na svých okrajích sloupky, pilastry a jsou i jinak bohatě zdobeny ornamenty. Náhrobek je často ukončen volutovým, nebo rozeklaným štítem se středovým nástavcem. Na hřbitově v Krásné Lípě je pouze jediný hrob označen stélou architektonického typu z období klasicismu. Ostatní náhrobky jsou macevy funkčního typu rozdílných velikostí a tvarů.

Symbolika židovských náhrobků

Symbolika židovských náhrobků je velmi bohatá. Projevuje se především rozmanitým vyobrazením zvířat (lev, vlk, medvěd, jelen, ryby a ptáci), nebo rostlin, stromů, ženských postav, symbolů zaměstnání atd. Každý symbol má svůj skrytý význam a může nám podat zajímavou informaci o zesnulém. V Krásné Lípě se především jedná o žehnající ruce kohenů, Magen David – Davidovu hvězdu, levitskou soupravu – konvice, mísa a dvojice sloupů.

---

²⁰ Rozkošná, B., Jakubec, P.: Židovské památky Čech, Historie a památky židovského osídlení Čech, Brno 2004, str. 60

²¹ Heřman, J.: Židovské hřbitovy v Čechách, Praha 1967, str. 100

Jak bylo výše zmíněno, jsou nejčastějším symbolem na náhrobcích v Krásné Lípě žehnající ruce kohenů. Tento symbol na náhrobku znamená, že zesnulý byl kohen, tedy potomek prvního velekněze Arona²². Často tito lidé převzali příjmení, Kohen, Kohn, Katz nebo Kahn, ale není to vždy pravidlem, dokonce mohou mít příjmení, které se původnímu tvaru ani nepodobají.

Žehnající ruce znázorňují kněžské gesto požehnání roztaženými prsty obou rukou. Gesto je provázené slovy: „Necht' ti Bůh žehná a ochraňuje tě, necht' Pán nechá svou tvář zářit nad tebou“²³. Složení rukou napodobuje pohyb v kabalistickém kosmu, jímž se uděluje boží požehnání prostřednictvím emanací deseti sefir představovaných deseti prsty na ruce člověka. Gesto představuje usměrnění a spojení. Stejně gesto se také používá při předávání vedení, proroctví, znalostí Tóry, nebo rabínské hodnosti z generace na generaci. Dítěti žehná rodič položením obou rukou na čelo a jeho pronesení požehnání je stejné, jako když žehná kněz celé obci. Ze žehnajících rukou jsou během toho vysílány světelné paprsky, po kterých sestupuje šchina²⁴. Když kněz vztáhne ruce k požehnání, je zakázáno na ně pohlédnout, neboť se nad nimi vznáší šchina. Žehnající kohenské ruce tedy mají svůj hlubší symbolický význam.

Několik náhrobků v Krásné Lípě je označeno symbolem šesticípé hvězdy neboli hexagramem. Tento symbol byl původně starobylým magickým znamením nazývané *Magen David*, které znamená Davidův štít. Tento symbol se v židovské symbolice často objevuje společně s pentagramem, tedy pěticípou hvězdou, tzv. Šalamounovou pečetí. Magen David se stal kolem roku 1530 součástí emblému pražské židovské obce a během několika let se rozšířil i do ostatních částí diaspory jako obecný symbol židovství. Šesticípá hvězda byla několikrát použita i zneužita v historii židovského národa, v prvním případě jako symbol použitý na vlajce samostatného svrchovaného státu Izrael a v druhém jako potupné nacistické znamení.

Symbol konvice a mísy představuje tzv. levitskou soupravu a označuje místo posledního odpočinku levity, potomka Leviho. Levi byl třetím z dvanácti synů Jákobových. Levité měli právo sloužit během bohoslužby kněžím. Jedním z těchto úkonů bylo také umývání rukou kohenů před požehnáním. K tomu používali konve jako nádoby na vodu a miskou pro vlastní omytí rukou. Tyto dva předměty pevně spjaté s jejich funkcí při náboženském obřadu se staly jejich symboly, které se vyskytují na mnoha náhrobních kamenech v Čechách a na Moravě. Dotýká se to i malého množství náhrobků v Krásné Lípě.

Texty na náhrobních kamenech

Náhrobní nápis většinou obsahuje jméno zesnulého, jméno jeho otce, u provdaných žen je uvedeno jméno manžela. Nápis rovněž obsahuje datum úmrtí a někdy je uvedeno i datum pohřbu. Nejrozsáhlejší část nápisu tvoří epitaf, ve kterém je vyjádřen smutek nad zemřelou

---

²² Newman, J., Sivan, G.: *Judaismus od A do Z*, Praha 1998, str. 92

²³ Žalm 67,1

²⁴ Šchina představuje božskou přítomnost neboli imanenci, Newman, J., Sivan, G.: *Judaismus od A do Z*, Praha 1998, str. 207

osobou, jsou popsány její záslužné činy, požehnání k šťastnému životu na onom světě a v některých případech se vyskytuje zmínka o jejím povolání.

Pro správné určení osoby zemřelého je směrodatné jméno uvedené v textu na náhrobku. Jména jsou především hebrejským ekvivalentem občanského jména zemřelého, nebo se jedná o jména, která byla používána v domácím životě zemřelých (týká se to především ženských náhrobků). Německou verzi jména, jež je uvedena v archívech, lze často rozpoznat díky určité shodě např. Moše je Moises, Elijahu je Elias, nebo Jichcak znamená Izak. Jedná se především o jména hebrejská a většinou biblická. U mladších náhrobků lze nalézt jména i jiného původu. U náhrobků některých žen je zmíněn i význam jejich jména. V Krásné Lípě se v jednom textu macevy objevuje pouze zkratka prvních dvou počátečních písmen zesnulého. V tomto případě se jednalo o osobu, jež byla v komunitě židovského obyvatelstva natolik známa, aby všichni z uvedené zkratky rozpoznali, komu tento náhrobek patří. Nyní je však díky tomuto mnohem složitější zjistit identitu zemřelého. Ve značné části textů z Krásné Lípy je známo i příjmení zemřelého, podle kterého můžeme danou osobu nalézt v záznamech archívu. V několika případech je text se jménem poškozený erozí. U jednoho náhrobku se zachovalým textem však není jméno uvedeno vůbec.

Jedním z nejdůležitějších údajů, které můžeme získat, je bezesporu datum úmrtí. Pokud zjistíme datum úmrtí pochovaného, lze to chápat za důležitější informaci o zemřelém, než by logicky bylo jeho jméno. Je to způsobeno tím, že pokud maceva pochází z období, kdy už byly vedeny matriky zemřelých, lze jméno zemřelého v matrice nalézt podle data úmrtí. Pravdou ovšem zůstává, že v matrikách se nenacházejí údaje o všech zemřelých osobách pochovaných na hřbitově. Důvodů těchto nepřesností může být celá řada. V matrice mohou chybět některé listy s údaji o pohřbech. Zesnulý mohl být zapsán v matrice, která není k dispozici, nebo byla poškozena, zničena či ztracena. Údaj o pohřbu nemusel být ani do žádné matriky zapsán v důsledku pochybení matrikáře atd. Upozorňuji na tuto záležitost zcela záměrně vzhledem ke zkušenosti se získáváním informací o pohřbených osobách na hřbitově v Krásné Lípě. Některé zde pohřbené osoby nebyly nalezeny v žádném písemném zdroji získaném z archívů.

Datum v textu často obsahuje den úmrtí, který je napsán podle židovského kalendáře. To znamená uvedení řadové číslovky dne, tak jak pokračuje po sobotě (*šabatu*). V překladech nápisů z Krásné Lípy je tento den převeden do českého ekvivalentu, např. první. den po sobotě znamená neděle. Po údaji o dni následuje měsíc a rok. Rok je napsán písmeny, které mají číselnou hodnotu a tyto hodnoty se dohromady sčítají. U většiny textů je rok uveden v tzv. malém počtu, kde se neuvádí tisíciletí. Při převodu na tzv. křesťanský kalendář dnes používaný se k této hodnotě přičítá 240 let. Tímto způsobem ale zjistíme pouze přibližně správné datum, jelikož hebrejský kalendář je lunární²⁵. Díky tomu v něm existují výjimky, při jejichž neznalosti může dojít k chybnému výpočtu při převodu. Proto byl k přesnému určení data v překladech textů v Krásné Lípě použit počítačový program Kaluach. K malé nesrovnalosti na první pohled může dojít u přesného určení dne. Na nápisu je uvedena např.

---

²⁵ „Normální židovský rok má dvanáct měsíců, které mají buď 29, nebo 30 dnů. Toto rozdělení je založeno na lunárním cyklu, který se od cyklu solárního liší přibližně o 11 dnů ročně. Poněvadž však židovské svátky jsou závislé na ročních obdobích, takže svátek pesach (velikonoce) musí být na jaře a svátky „pod zelenou“ na podzim, bylo nutno zavést opatření k vyrovnání této diference. K tomuto účelu byly zavedeny roky přestupné. V takovém roce je třináct měsíců a v cyklu 19 let je sedm přestupných roků.“ Muneles, O., Vilímková, M.: Starý židovský hřbitov v Praze, Praha 1955, str. 62

středa (čtvrtý den po sobotě) a v matrice nalezneme úmrtí již v úterý (třetí den po sobotě). K této nesrovnalosti dochází vzhledem k jinému pojetí začátku dne v judaismu. Nový den v židovské kultuře je chápán od konce soumraku, tedy od západu slunce a východu měsíce. Pokud došlo k úmrtí po západu slunce, je v nápisu uveden den následující, oproti tomu v matrikách je záznam podle křesťanského posuzování dne, jenž končí půlnocí.

Dokumentace a překlady náhrobků

Každý náhrobek na krásnolipském hřbitově byl změřen a vyfotografován. Ze 112 náhrobních kamenů bylo opsáno a následně přeloženo 73. Pro účely tohoto článku však bylo vybráno pouze 7 z nich. 6 náhrobků patří rodině Kohnů z Krásné Lípy a jeden je bez identifikace. Opis z náhrobního nápisu v hebrejštině (nebo i němčině) je přeložen do češtiny podle pravidel používaných v jiných vědeckých publikacích, které se zabývají dokumentací hřbitovů a překlady náhrobních textů²⁶. U každého náhrobního kamene je uvedena jeho poloha na hřbitově, přičemž byly jako pomocné orientační body použity hraniční sloupky. Dále jsou uvedeny informace o typu náhrobku, výrobním materiálu, jeho rozměru, tvaru, ozdob, velikosti a vzhledu písma, kvalitě textu s jeho případným poškozením způsobené erozí kamene. U osob, které byly nalezeny v matrikách uložených v Národním archivu v Praze, je uvedeno datum jejich úmrtí (u některých osob i čas úmrtí, datum ohledání zesnulého a datum pohřbu), místo a č. p. domu bydliště a skonu, rodinný stav a příčina úmrtí. Pak následují informace o postavení v rodině a příbuzenských vztazích. Také jsou zde uvedeny informace o rozloze a vlastnictví domu, ve kterém daná osoba bydlela, a popis místa, kde se dům ve vesnici nalézal.

Závěr

V současné době není hřbitov v Krásné Lípě ve vědomí široké veřejnosti. Svoji rozlohou ani stářím náhrobních kamenů nepatří mezi nejvýznamnější židovské hřbitovy v Čechách a na Moravě. Ale v rámci regionu, kde těchto zachovalých míst s projevy židovské kultury není mnoho, je tento hřbitov rozhodně zajímavou kulturní památkou. Dokumentací židovských hřbitovů lze částečně pohlédnout do komunity židovských obyvatel určitého časového období a místa. V tomto případě se jedná o časový úsek přesahující sto let (od poloviny 18. století do konce 19. století) v prostoru Slavkovského (dříve Císařského) lesa. Za nejdůležitější součást dokumentace lze považovat pořizení opisů textů z náhrobků a jejich překladů, čímž je zachráněn jejich obsah, který by v budoucnu vzhledem k postupující erozi kamene zcela zmizel. Žijeme zatím ještě v době, kdy lze tyto údaje získat a tím zachránit.

Cílem tohoto článku bylo seznámit čtenáře s nezcela známou lokalitou nacházející se na území Karlovarského kraje. Případní zájemci o podrobnější informace k tomuto místu se mohou obrátit na odborné pracovníky Krajského muzea Karlovarského kraje, příspěvkové organizace, Muzea Karlovy Vary.

---

²⁶ Překlady neobsahují zmínky o biblických parafrázích, ani rozbor gramatický a slohový.

Texty z náhrobních kamenů:

003 – Mina Kohn

ט' ניסן תר"ג ל' פ"ט האשה מינדל אשת ר' אלי' בהן א"ג עפרת בעלה ותפארת בניה	9.nisanu 603 dle malého počtu Zde je uložena žena Mindl, manželka pana Elije Kohna A"G (Arnoltov) koruna svého muže a ozdoba svých synů
אם עניים אחות דלים	matka chudých a sestra ubohých (nuzných)
.../ פגם /...	...../eroze/

Náhrobek paní Mindel Kohnové se nachází v první řadě v jihovýchodní části hřbitova. Jedná se o funkční typ náhrobku. Náhrobek je zhotoven ze žuly a má parametry 74x50x14 centimetrů. Náhrobní kámen je členěn do dvou částí. Horní část má půlkruhové zakončení, kde se nachází už téměř nečitelná datace a od druhé části je oddělena rozšířenou reliéfní římsou. V druhé části se nachází samotný text, který je částečně zničený erozí. Písmo je drobné. Dolní část je zakončena rozšířeným podstavcem.

Pod tímto náhrobkem je pochována paní Mina Kohn, která zemřela večer 8. dubna 1843, 9. dubna²⁷ bylo její tělo ohledáno Ernestem Hamplem a téhož dne byla i pohřbena. Zemřela ve věku 70 let v Schönlindu v domě č. p. 34 a příčinou jejího úmrtí byla tuberkulóza. Manželem paní Míny Kohnové byl Elias Kohn²⁸. Elias Kohn byl druhorozeným synem Israela Kohna a jeho manželky Pauly, kteří bydleli v domě č. p. 34. Tento dům stál na stavební parcele č. 47 u rozcestí za rybníkem, dnes za dnešní hrází vodní nádrže. Objekt se nacházel západně od hřbitova a severozápadně od zámku, který stál na parcele č.1. Dům měl rozlohu i se dvorem 47 sáhů čtverečních.²⁹ Elias Kohn byl společně s bratrem Jakobem spoluvlastníkem tohoto domu, ke kterému patřila louka č. 1 o rozloze 180 sáhů čtverečních a zahrada č. 2 o rozloze 53 sáhů čtverečních. Oba pozemky se nacházely jihozápadně přes silnici od domu bratří Kohnů. Pozemek č. 1 se nacházel za parcely domů č. 35 až 38. Zahrada na parcele č. 2 byla za domem, který stál na parcele č. 32, jednalo se o dům č. p. 30³⁰. Israel Kohn byl

²⁷ Datum úmrtí uvedené na náhrobním nápisu souhlasí s datem pohřbu v matrice, 9. nisan 603 malého počtu byl 9. 4. 1843

²⁸ Matrika zemřelých 1784–1868 a 1840–1895, NA Praha

²⁹ Bauparzellen Protokoll der Gemeinde Schönlind hiezu einverleibt Tiefengün im Elbogner Kreis – Bezirk Schönlind 1841, Sebastian Fischer geom, J. Beizynski, NA Praha

³⁰ Alphabetisches Verzeichniss der Gemeinde Schönlind atd., NA Praha

obchodníkem³¹. V roce 1793 s otcem a matkou bydlel prvorozený syn Emanuel se svojí chotí Judith, který se zabýval stejným druhem obchodu jako jeho otec. V domě č. p. 34 dále bydlel také druhorozený syn Elias, třetí syn Jakob a čtvrtý syn Nephtali. Tito tři synové byly v roce 1793 vedeni jako svobodní muži. V textu se nachází po jméně manžela zkratka AG, jež znamená Arnitzgrün (Arnoltov), je tedy možné, že paní Mina Kohn pocházela z Arnoltova. V Soupisu židovských rodin v Čechách z roku 1793 se ale žádná Mina nenachází. Pravděpodobně je v tomto úředním záznamu zapsána pod jiným jménem, např. jako Maria. Toto jméno se nachází v seznamu dvakrát³². Obě Marie jsou však uvedené jako svobodné. Jelikož se jedná pouze o hypotézu a neexistují další písemné dokumenty v Národním archivu v Praze, které by tuto hypotézu potvrdily, nebo vyvrátily, považujeme její pravdivost za nedostatečnou.

---

³¹ „mit inländischen Waren und Zeughandel“, Soupis židovských rodin v Čechách 1793, str. 64

³² Soupis židovských rodin v Čechách 1793, str. 30 a 31

פ"נ
הישיש ב"ה אליהו הכהן
נ"פ י"ב אב' ש' תרי"ב ל'
וישב אליהו בחצר השמים
חכם וכהן צדק היה בחיים
איש חמודות רב פועלים
תפארת ניו ומשען אבתונים
בשלום ינוח בקהל קדשים
ונפשו תהא צרורה
בצרור החיים

Zde je uložen

stařec vážený Eliahu Kohen

zemřel 12 avu roku 612 dle malého počtu,

usedl Eliahu v nádvoří nebeském,

(ten jenž) býval za živa učenec a kohen,
milovaný pro množství svých skutků,
chlouba svých dítek a útočiště nuzných.

V pokoji necht' spočine ve shromáždění
svatých
a jeho duše budiž vevázána
do svazku Života.

Náhrobní kámen pana Eliáše Kohna je umístěn v první řadě v jihovýchodní části hřbitova. Náhrobek je povalen a jeho rozměry jsou 138x52x13 centimetrů. Byl zhotoven ze žuly a jedná se o funkční typ. Horní část macevy je ve prostředku ukončena obloukem, pod nímž se nacházejí tzv. žehnající kohenské ruce a zkratka „Zde je uložen“. Po stranách se nacházejí výstupky s ornamenty. Druhá část náhrobku je oddělena reliéfní římsou a po stranách jsou vyobrazeny reliéfní sloupky se zdobenými hlavicemi. Spodní část macevy je podstavec, jenž býval vsazen do země. Písmo je drobné a v současné době četba textu je možná bez větších problémů.

Pan Elias Kohn zemřel v 11 hodin v noci 27. července v roce 1852. Pan Ernst Hampl ohledal zesnulé tělo 28. července³³ a o den později 29. července roku 1852 bylo pochováno³⁴. Pan Kohn zemřel v domě č. p. 34 v Krásné Lípě. Bylo mu 80 let a za příčinu jeho úmrtí byla stanovena sešlost věkem. Pan Elias Kohn byl manželem paní Míny Kohnové, která je pohřbena pod náhrobkem č. 003.

³³ Datum úmrtí uvedené na náhrobním nápisu souhlasí s datem ohledání zesnulého v matrice, 12. av 612 malého počtu byl 28. čevenec 1852.

³⁴Matrika zemřelých 1840-1895, NA Praha, V matrice zemřelých 1784-1768 NA Praha je den úmrtí uveden jako 29. červenec 1852 a den pohřbu 31. července 1852

ה' אלול תרכז ל'
פ"נ כ"ה צני הרש קאהן
צדיק באמונתו יחיה
.....

5. elul 627 dle malého počtu

Zde je uložen vážený pan Cvi Hirš Kohn
spravedlivý, byl poctivý ....

.....

Náhrobek pana Neftala Kohna je třetím náhrobkem v šestičlenné skupince náhrobků v první řadě mezi 3. a 4. sloupkem. Náhrobní kámen je vyhotoven ze žuly a jeho rozměry jsou 123x56x10 centimetrů. Horní část náhrobku je ukončena špicí uprostřed, pod níž jsou vyobrazeny žehnající kohenské ruce. Po stranách se nacházejí výstupky s ornamenty. Část náhrobku s textem je oddělena od horní části úzkým reliéfním pruhem pod nímž jsou jemné ornamenty, které se nacházejí také pod samotným textem. Písmo je drobné. Text je z velké části porušen erozí kamene, a proto je většina textu nečitelná.

Pan Neftal Kohn zemřel v noci 6. září 1867³⁵. Jeho tělo bylo ohledáno 7. září a pochováno o den později 8. září 1867. Zemřel v Krásné Lípě v domě č. p. 25 a byl stár 83 let a 27 dnů. Neftal Kohn byl čtvrtým synem Israele Kohna z domu č. 34. Za příčinu úmrtí byla stanovena sešlost věkem. Vlastníkem domu č. p. 25 na stavební parcele č. 21 a 22 byl Josef Karl Edler Stark³⁶. Dům byl rozdělen do dvou částí, první část měla rozlohu 64 sáhů čtverečních a druhá část 9 sáhů čtverečních³⁷. Tento dům se nacházel jižně pod svahem zámku.

---

³⁵ Datum uvedené v textu na náhrobku nesouhlasí s datem matrice o jeden den, 5. elul 627 malého počtu bylo 5. září 1867.

³⁶ Alphabetisches Verzeichniss der Gemeinde Schönlind atd., NA Praha

³⁷ V roce 1841 byl dům č. p. 25 užíván Josephem Starkem, Bauparzellen Protokoll der Gemeinde Schönlind hiezu einverleibt Tiefengün im Elbogner Kreis – Bezirk Schönlind 1841, Sebastian Fischer geom, J. Beizynski, NA Praha

זאת מצבת
עמרת בעלה ותפארת בניה

האשה הצנועה וכשרה
מ' פראדל אשת ר' הרש
קאהן מכפ' שענלינד
נקב' ר' ניסן ש' תרי"ד ל'

מוכת לב ומוכת מעשים
אם עניים ואחות אביונים

תנצב"ה

Toto je náhrobní kámen,
koruny svého muže a ozdoby svých synů

ženy ctnostné a řádné

paní Fradl, manželky pana Hirše
Kohna z vesnice Schönwind.

Pohřbena 4. nisanu roku 614 dle malého
počtu.

Dobrého srdce a dobrých činů.

Matka chudých a sestra ubohých.

Buď její duše svázána ve svazku živých.

Náhrobní kámen paní Fradl Kohnové se nachází v první řadě v severovýchodní části hřbitova v blízkosti 9. východního hraničního sloupku. Náhrobek je zhotoven ze žuly a jeho rozměry jsou 107x61x15 centimetrů. Horní část macevy je zakončena obloukem s reliéfní obrubou, pod níž se nacházejí dvě květiny a žehnající kohenské ruce. Po stranách oblouku jsou kruhové výstupky s květinovou ozdobou uvnitř. Část náhrobku, kde je umístěn text, je od vrchní oddělen reliéfní římsou, pod níž je vyobrazena květina s listy po obou stranách. Náhrobní nápis je ohraničen dvěma reliéfními sloupky po stranách. Sloupky mají členité hlavice a rozšířené patky. Náhrobní kámen je pokryt zelenou vrstvou lišejníku. Písmo je malé a široké. Text v současné době je stále čitelný, i když v některých místech je narušen erozí kamene.

Paní Monika Kohnová zemřela v 6 hodin večer 1. dubna v roce 1854. Její zesnulé tělo bylo ohledáno panem Ernstem Hamplem 2. dubna³⁸ a následujícího dne 3. dubna 1854 pohřbeno. Paní Monika Kohnová byla manželkou Nephtaliho Kohna (uveden na náhrobku č. 011). Zemřela v domě č. p. 25 v Krásné Lípě ve věku 65 let. Důvodem jejího skonu byl zánět plic³⁹.

³⁸ Datum úmrtí uvedené v textu na náhrobku je shodné s datem ohledání zesnulé, 4. nisan 614 malého počtu byl 2. duben 1854.

³⁹ Matrika zemřelých 1784–1868 a 1840–1895, NA Praha

עלתה נשמתה למרום י"ג
מרחשון שנת ת"ר
ל' פ"ט
אשת חיל עמרת בעלה

ה"ה מרת שינדל אשת
הר"ר יעקב בהן ז"ל / ...

כפיה פרשה לעני
וידה שלחה לאביון
תנצב"ה

Její duše se povznesla 13.
marchešvanu roku 600
malého počtu. Zde je uložena
žena statečná, byla korunou svého
manžela,

taková byla paní Šindl, manželka
pana Jakova ha-kohena, její památka je
nám ku požehnání,

Rozevírala svoje dlaně chudým
a své ruce vztahovala k nuzným.
Buď její duše svázána ve svazku života.

Náhrobní kámen paní Šejndl Kohnové se nalézá ve třetí řadě na úrovni mezi 3. a 4. východním sloupkem. Náhrobek byl zhotoven ze žuly, jeho rozměry jsou 67x47x16 centimetrů a je funkčního typu. Maceva je zakončena obloukem s malými úzkými plochami po stranách. Stéla je prostá jakýchkoliv ornamentů a ozdob. Písmo je podlouhlé. Text náhrobku je do značné míry poškozen erozí. Četba náhrobního nápisu je proto v současnosti obtížná.

Paní Charlotte Kohnová zemřela 20. října v roce 1839⁴⁰ a pohřbena byla o dva dny později 22. října 1839. Zemřela ve věku 52 let v Krásné Lípě v domě č. p. 34⁴¹. Příčinou jejího skonu byli bolesti břicha. Manželem paní Kohnové byl Jakob Kohn, který byl třetím synem Israela Kohna⁴².

⁴⁰ Datum uvedené v textu na náhrobku nesouhlasí s údajem v matrice o jeden den, 13. chešvanu 600 malého počtu bylo 21. října 1839.

⁴¹ Matrika zemřelých 1784–1868, NA Praha

⁴² Soupis židovských rodin v Čechách z roku 1793, str. 65

ר' ישראל בהן ה"ה דק"ק שג'

Pan Jisrael Kohn byl ze svaté obce
Schönlind

יום א' כ"ז שבט תקע"ג ל"ק
.../פגם/...

neděli 27. švatu 573 malého počtu.
.../eroze/...

Náhrobek pana Jisraela Kohna je druhým náhrobkem ve třetí řadě na úrovni mezi 5. a 6. východním hraničním sloupkem. Náhrobní kámen byl zhotoven ze žuly, jeho rozměry jsou 102x58x11 centimetrů a je funkčního typu. Jeho horní část je uprostřed zakončena obloukem, na jehož reliéfní římsě je uvedeno jméno zesnulého a odkud pocházel. Pod obloukem jsou znázorněny žehnající kohenské ruce. Po obou stranách oblouku jsou malé vyvýšené podstavce, na nichž bývaly ozdobné koule. V současné době se tato ozdoba nalézá jen na jedné straně. Text náhrobku je po obou stranách lemován reliéfní linií. Písmo je drobné. Eroze kamene a pokrytí lišejníkem znemožňuje četbu celého náhrobního nápisu.

Pan Israel Kohn zemřel 25. prosince v roce 1812⁴³ v domě č. p. 34 v Krásné Lípě. Zesnul ve věku 75 let a důvodem jeho skonu byla sešlost věkem⁴⁴. Pan Israel Kohn žil se svojí rodinou v Krásné Lípě v domě č. p. 34. Byl obchodníkem⁴⁵.

---

⁴³ Datace uvedená v textu nesouhlasí o jeden měsíc s údajem z matriky, 27. švat 573 malého počtu bylo 28. ledna 1813.

⁴⁴ Matrika zemřelých 1784–1868, NA Praha

⁴⁵ „mit inlandischen Waren und Zeughandel“, Soupis židovských rodin v Čechách z roku 1793, str. 64

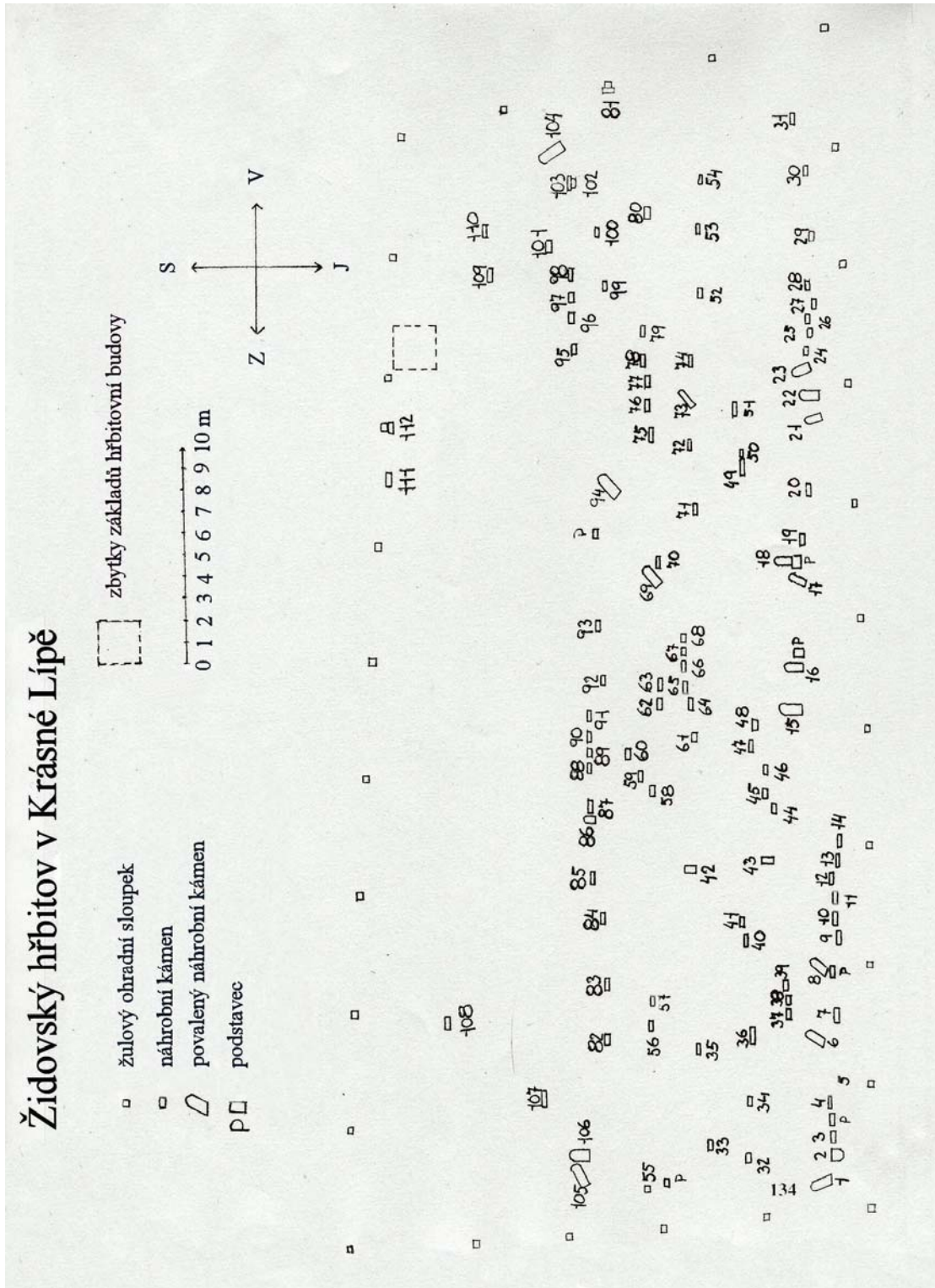
פ"נ
איש ואשתו
והבן נפטרם
ונקברם הכל
בחדש אחד
תנצב"ה

Zde je uložen
muž, jeho žena

a syn. Odešli
a pohřbili je všechny
během jediného měsíce
Bud' jejich duše svázána ve svazku života

Náhrobní kámen bez označení jmen je posledním ve třetí řadě a je opřen o prostřední severní hraniční sloupek. Náhrobek je funkčního typu. Stéla byla zhotovena ze žuly a její rozměry jsou 94x47x9 centimetrů. Oblouk v horní části tvoří jednu třetinu macevy. Text je ohraničen úzkou linií od krajů po celém obvodu náhrobku. Písmo je dostatečně veliké, ale zčásti již znehodnoceno erozí kamene. Náhrobní kámen není na svém původním místě a byl ke sloupku přinesen z jiné části hřbitova.

Není známá totožnost osob, jež jsou uvedeny v textu. Není známé ani datum jejich úmrtí. Nebylo tudíž možné v Národním archivu v Praze nalézt o těchto osobách jakékoliv informace.

Plánek židovského hřbitova v Krásné Lípě

Fotografie náhrobních kamenů

003 – Mina Kohn

005 – Eliáš Kohn

011 – Neftal Kohn

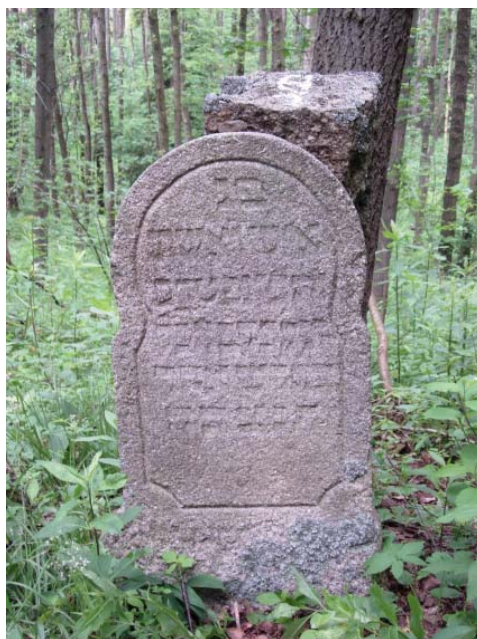
029 – Monika Kohnová

057 – Charlotte Kohnová

065 – Jisrael Kohn

081 – bez identifikace